

עניני כתב וספר

מאת אשר ברש

ודאי שעוד ישנם, ועוד יהיו להבא, ישיבות וחדרים ותלמודי-תורה. אבל הם מצטמצמים, ועוד יצטמצמו, במידה יחסית להמוני המשכילים החילוניים בעם, והשפעתם, אם תהיה בכלל, תהיה מעטה ואמצעית, כמו שראינו כבר בדורות האחרונים של יצירתנו. על כן לא האמנתי (וכך אמרתי לביאליק ז"ל, שנתפס, אחרי שחרון האגדה, לרעיון ההלכה וניסה לפרש את המשנה לעשותה ספר לעם, והתחיל לעשות גם לכי-נוסה ופירושה של שירת ספרד), לא בתחיית המשנה והתלמוד ונושאי כליהם בעם, ולא בתחיית שירת ספרד, עם כל הפנינים שבשירה זו. אוצרות אלו יהיו להבא עניין לחוקרי ספרות ולשון וקצת ללימוד גבוה בבתי-ספר ולא עניין להקנותו קניין של חיים לדור ולדורות. כבוד ויקר לחוקרים, למהדירים, לפרשנים, למורים וכו', אך להשיבם ל'ארצות החיים' אין בכור-חם, עם כל התמודדותם וגהירתם וחימומם. משוררים וסופרים חייבים לדעת את האוצרות האלה ולינוק מהם, במידה שהם מסוגלים מן הבחינה הנפשית ליי-ניקה זו, אבל המחיצה ביניהם ובין הדור והדורות הבאים במקומה תעמוד. הלכה ודרוש, פילוסופיה דתית ומסתורין דתיים, שירה כבולה בצורות ובסמלים שיצאו מכלל שימוש — אין להם תקנה אלא בבית-המדרש ליחידים.

ניבילאציה עולמית

אין עדיין ממשלת עולם, עדיין העולם מפולג למזרח ולמערב, לצפון ולדרום, ובתוך הפלגים בני-פלגים. עמים ומדינות קמים, ועוד רחוק העולם מהיות עולם אחד — ואף על פי כן נוצר והולך משהו חדש, שאפ-שר לכנותו בשם סגנון עולמי. בייחוד בתחום הכתב, והגורם העיקרי לכך הוא: גלי האתר.

אם בה בשעה ובו ברגע יושבים בני אדם בכל קצווי תבל רחוקים מקוטב לקוטב, בכל הרחבים הגיאוג-ראפיים, ליד אותן המכונות, מקליטים וקולטים, משד-רים ומאזינים, אותן הטלגראמות, אותן הידיעות, או-תם קטעי המאמרים וההרצאות; המתרגמים שומעים

ספרות של עבר ולעתיד ספרותנו 'רחבה מני ים' וגם 'קטנה ככף איש'. הע-תיקה היא רבת אוצרות 'גנוזים' בשביל רוב קוראי זמננו (והם פוחתים והולכים), והחדשה, השווה לכל נפש, מעטה בכמות וצעירה באיכות (וחלק גדול מן המעט נפסל בזמן). ספרינו הישנים, גם בהוצאות החדשות, הם מסוג היין הישן, שאמרו עליו כי 'דעת זקנים נוחה הימנו'.

זה כשניים-שלושה דורות, שישראל סבא נתון בת-הליך של גילגול לאחור. אם נאבה ואם נמאן להודות בעובדה — היא קיימת ועומדת: אנו נעשים אומה צעירה, עם כל החיובי והשלילי שבתופעה זו.

מה כל דרכה של ספרותנו החדשה (במידה שהיא דרך של חידוש והתחדשות ולא המשך ופירוש הישן), אם לא יציאה מרשות 'הבית', המסורת הגלותית, וכניסה אל 'העולם', התרבות הכללית, נטילה מרובה ונתינה מועטה, הסתגלות וסיגול (בצורות, בתפיסה, בלשון), טישטוש הגבולין ומחיקתם, הידמות בכל הת-חומין, וביותר בתחום היצירה הרוחנית. כך בחיים, בחברה, בהנהגות וכך בספרות. גם את גילויי המסו-רת, של העבר ושל ההווה, אנו רואים, מתארים ומ-עריכים בדרכי העולם החיצוני.

עם כל הערצתי את יצירת העבר שלנו ומכאובי על-צימצום השפעתה, איני מאמין שאפשר להגיש עוד הרבה ממנה לדורנו ולדורות הבאים, לעשותו נכס-עם נושא פירות, חי ופועל — חוץ מן התנ"ך, שהוא גם ספר העולם. אין להביא ראייה מ'ספר האגדה', שדווקא הוא משמש מופת חותך, כי רק חומר פיוטי-עממי יש בו כדי למצוא פינה בלב האדם החדש מיש-ראל; וכן הסיפור העממי והחסידי בצורה מחודשת. חומר כזה, נוסף על הנ"ל, איננו במציאות, ובוודאי לא בצורתו המקורית, שהיא גם עיקר תוכנו. יחידים, לומדים מרצון, עשויים להתבשם, אף לינוק ממקורו-תינו העתיקים — אבל אי אפשר לעשותם קניין הכלל, כשם שחלק חשוב מהם היה בעבר, וכשם שהספרות היא כך אצל כל אומה ולשון.

זמתרגמים אגב שמיעה והמשרדים משדרים אגב תר-
גום — איך תמצא שלא ייוצר, אם לא שפה אחת, על
כל פנים דברים אחדים? הרי מכאן באים הדברים
לתוך העיתון הנקרא בכל שעות היום, ומכאן אל הח-
יים, ומכאן אל הספר ואל הנאום, וחוזר חלילה. הסיני
והאיסלאנדי, העברי והקירגיזי לומדים יום לחד-
שוב ולהביע באותן קטגוריות המחשבה והסגנון, וכך
נוצרת הניבילאציה העולמית של סגנון המחשבה ובי-
טויה.

והתהליך הזה, שלא היה כדוגמתו בדברי ימי האדם
עלי אדמות לצורה, להתמד ולהיקף, עדיין בראשיתו,
וגמר אחריתו עוד יארך שנים רבות.
אין ספק שגם ניבילאציה זו, ככל ניבילאציה, מבי-
אה בהכרח לידי שיטוח המחשבה ודילדול הלשון
והצורות, ורק בסיומו של התהליך תתחיל על יסוד
זה הדיפירנציאציה, שיש עמה גיוון וייחוד והעמקה.
כי אין בכוח השווי, שהוא פרי רצונו וחינוכו של אדם,
להכריע לעולם את השוני, שהוא יצרו וטבעו של אדם
מעולם.

אחת מדרכי הספרות הרוסית החדשה
כל הקורא מעט בספרות הרוסית של הדור הזה, דור
הסוציאליזם בצורתו הסוביאטית, ומדמה את פירו-
תיה (בספרות היפה הכתוב מדבר) עם דברי היוצ-
רים הגדולים של ספרות זו בדורות הקודמים, אינו
יכול להסתלק מן ההכרה הוודאית של ירידה ושיטוח,
של פרימיטיביות עשויה בידיים, של דילדול התוכן

והצורה גם יחד. אף כי גם כאן עדיין פועל, כמו בד-
רך של אינרציה, חלק מן המסורת הטובה של היצירה
הרוסית: מעט טבעיות וחינוניות, תבלין עממי, חכמת
חיים שלובה עם חן ביטוי. אבל אין זה אלא זרם דם
חלש בתוך אורגאניזם גדל-איברים. מצד זה ודאי
שהירידה גדולה ועמוקה ומעוררת מחשבות נוגות.
אבל אין רע בלי טוב. תפקיד חשוב ממלאה, לדעתי,
הספרות הרוסית בפרימיטיביות פשטנית זו, אם מר-
צון ואם מאונס (הביטוי הספרותי הרוסי היה תמיד
פחות מסולסל ומסולף מזה של ספרות המערב ובתור-
כו גם קצת אומות מזרחיות). יותר מדי הורחק האדם
המודרני, בעטייה של האמנות החדשה, מן הטבע, מן
אי-האמצעיות, מן הישרות, מן האמת. יותר מדי נית-
נה כושרה (שאנסה) למוקיונים רוחניים מכל המינים
לאחזו את העיניים ואת הלבבות בצורות-ביטוי מעור-
פלות, משיגיון ומחיקוי. יותר מדי הועלו שמרי-הנ-
פש מן התחתיות, הראויות להם, אל השטח להשקותם
את האדם התמים (תמים) — מפני שנוח להאמין לכל
דבר (!) ולרפות את רצונו לטוב וליפה ולתיקונם על
דרך האמת.

לא נעלם ממני, כי גם בפשטנות זו צפונות סכנות
חמורות: התרוקנות, עשייה לצרכי השעה ולצו הש-
ליט, שיעבוד ואיבוד הצלם וכו', אבל כך דרכן של
תרבויות מעולם: יש לגזום את קומתן כדי שייגיעו
לצמיחה חדשה ונכונה.
הספרות הרוסית החדשה ממלאה, אגב תפקידיה
האחרים, חלק מן התפקיד ההיסטורי הזה.